

Н. М. Ткаченко

начальник відділу науково-методичного забезпечення Управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Методичне забезпечення судово-експертної діяльності на сьогодні є одним з найактуальніших питань розвитку судової експертизи. Така увага до порядку створення методик, їх структури, змісту та застосування в експертній практиці пояснюється необхідністю оптимізації використання спеціальних знань у судочинстві з метою уникнення можливих експертних помилок і як наслідок прийняття помилкових судових рішень. Адже в умовах глобального розвитку наукового та технічного прогресу під час розгляду справ будь-якої юрисдикції майже завжди, коли для з'ясування обставин, що мають значення для справи, виникає потреба у застосуванні спеціальних знань, призначається експертиза, наслідком проведення котрої є висновок експерта, до якого законодавством встановлено вимоги щодо повноти експертного дослідження, об'єктивності та обґрунтованості.

Висновок експерта як джерело доказів не має переваг перед іншими доказами, не є обов'язковим і підлягає критичному оцінюванню з боку особи у провадженні якої перебуває справа. Оцінювання висновку судового експерта – досить складна процедура та має свої особливості, які зумовлюються специфікою цього доказу. Під час оцінки висновку експерта, крім спільних для доказів елементів (дотримання процесуального порядку отримання доказу (призначення та проведення експертизи), його допустимості та визначення відповідності висновку іншим зібраним у справі доказам), слідчому або суду необхідно оцінити висновок експерта з точки зору його повноти та наукової обґрунтованості.

Проблематиці наукової обґрунтованості висновку експерта приділяли увагу багато відомих учених. Зокрема, власне бачення цього питання висвітлювалося в працях Т. В. Авер'янової, Р. С. Белкіна, А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренка, В. К. Лисиченка, О. Р. Россинської, М. Я. Сегая, О. Р. Шляхова та ін. Одним з перших цій проблемі приділив увагу Л. Ю. Ароцкер, який у 1967 р. опублікував у збірнику наукових і науково-методичних робіт «Криминалистика и судебная экспертиза» статтю «Оценка Верховным судом СССР и Верховным судом УССР научной обоснованности заключения эксперта-криминалиста»¹.

У своїй роботі Л. Ю. Ароцкер відзначав, що висновку експерта-криміналіста обов'язково повинні бути притаманні дві якості: обґрунтованість та достовірність. Він підкреслював, що обґрунтованим є висновок, який містить достатні об'єктивні підстави або докази правильності висновків експерта, а достовірність висновку експерта-криміналіста – це істинність його висновків, повна відповідність їх об'єктивній дійсності. Л. Ю. Ароцкер стверджував про неможливість допущення спрощень в описі методики експертного дослідження. З висновку експерта має бути зрозуміло, які методики дослідження він застосував у даному випадку, чим пояснюється, що їм використані не всі, а тільки частина з них, з якої причини не використані певні методики дослідження подібних об'єктів, рекомендовані в літературі. Також він зазначав про необхідність більш повного описування експертних експериментів, щоб особам, які вивчають висновок експерта, були ясні мета, умови, методика проведення дослідів і отримані результати.

Така позиція вченого є вірною та актуальною й сьогодні, оскільки під час оцінювання висновку експерта особою, у провадженні якої перебуває справа, необхідно встановити, чи повно проведено експертом дослідження, чи обґрунтовано висновок експерта даними науки та техніки в межах спеціальних знань судового експерта, а не припущеннями і його власними уявленнями про властивості наданого на експертизу об'єкта. Для оцінювання наукової обґрунтованості висновку експерта особою (органу), що призначила експертизу необхідно встановити, чи вірно вибрана та правильно застосована експертом методика проведення експертизи, адже в обґрунтування висновків мають бути покладені такі наукові положення й дані, які доведені теоретично та перевірені практикою, достовірність яких не повинна викликати сумніви.

Як показує практика, застосована експертом методика часто є предметом оцінювання з боку слідчого чи суду, які призначили експертизу, та інших учасників процесу. Так відбувається тому, що висновок експерта досить часто набуває значення одного з основних джерел доказів у справі. Питання щодо застосованої експертом методики гостро постає й у разі призначення повторної чи додаткової експертизи.

¹ Див.: Ароцкер Л. Е. Оценка Верховным судом СССР и Верховным судом УССР научной обоснованности заключения эксперта-криминалиста / Л. Е. Ароцкер // Криминалистика и судебная экспертиза. — К.: РИО МООН УССР, 1967. — Вып. 4. — С. 179–189.

Повний опис методики у висновку експерта має наслідком складання громіздкого документа, що призводить до неможливості його розуміння й оцінювання необізнаною особою. На нашу думку, більш практичним є рішення щодо зазначення у висновках посилань на застосовані методики проведення судових експертиз. При цьому сама процедура розроблення, апробації та впровадження методик проведення судових експертиз потребує чіткої регламентації й вироблення єдиних критеріїв і підходів з урахуванням світового досвіду.

В. М. Тertiшник слушно зазначає, що «процес дослідження істини в кримінальному процесі має бути істинним, забезпечувати отримання достовірних даних, а отже, такий процес має бути добре контрольованим на всіх його стадіях і добре вивченим. В усякому разі мають бути відомі механізми формування тих або інших висновків або інформаційних результатів, досліджені всі варіанти дії використаного методу залежно від різних змінюваних умов його застосування»¹.

Саме такі передумови стали підставою для необхідності вирішення питання щодо відповідного впорядкування та створення єдиного Реєстру методик проведення судових експертиз – важливого чинника вдосконалення оцінювання висновку експерта².

До недавнього часу навіть на рівні підзаконних актів не було передбачено порядку погодження та визнання наукової обґрунтованості методик проведення судових експертиз усіма суб'єктами судово-експертної діяльності. З цією метою законодавцем встановлено норму, згідно з якою методики проведення судових експертиз (крім медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації й державній реєстрації в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу»).

На реалізацію цієї норми Законом Кабінетом Міністрів України постановою від 2 липня 2008 р. № 595 затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, яким з метою узагальнення всіх існуючих на теперішній час методик, їх упорядкування за всіма видами судових експертиз і експертних спеціальностей передбачено ведення Реєстру атестованих методик. Зазначену норму встановлено з метою обліку впроваджених в експертну практику науково-обґрунтованих методик, уникнення дублювання новостворених методик і утворення інформаційного фонду методик проведення судових експертиз для забезпечення відповідною інформацією органів дізнання, досудового слідства, судів та інших зацікавлених юридичних і фізичних осіб.

Однак актуальними питаннями сьогодення, що потребують подальшого опрацювання, є необхідність установлення єдиних вимог до термінологічного апарату, форми та змісту методик проведення експертиз стосовно розроблення обов'язкових елементів, що мають містити методики за всіма видами досліджень, а також індивідуальних елементів, притаманних окремим видам експертиз. Актуальним уявляється обговорення питання стосовно доцільності доступу громадян до більш розгорнутої інформації про зміст методики, вироблення критеріїв щодо обрання експертом тих чи інших методик, зокрема класичних (перевірених часом) і новітніх (із застосуванням сучасного обладнання та програмних продуктів) тощо.

В. Д. Берназ

проректор по научной работе и международным связям МГУ (Одесса), доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины, заслуженный деятель науки и техники Украины

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЭКСПЕРТА

Заклучение эксперта в соответствии с п. 2 ст. 84 КПК Украины является процессуальным источником доказывания. Поэтому совершенствование процессов формирования заключения судебного эксперта имеет важнейшее значение. Этот процесс всегда требует убежденности в достаточности

¹ Тertiшник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія / В. М. Тertiшник. — Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, 2002. — С. 126.

² Див.: Ткаченко Н. М. Державний реєстр методик проведення судових експертиз – важливий фактор удосконалення оцінки висновку експерта / Н. М. Ткаченко // Сучасні тенденції розвитку судової експертизи : зб. матер. міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю Кримського науково-дослідного інституту судових експертиз, 20–21 вересня 2012 р. — Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2012. — С. 11–14.